

MAVİ SÜRGÜN

Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı)

Öykü

Halikarnas Balıkcısı, Mavi Sürgün isimli eserinde otuzlu yaşlarından olgunluğuna kadar olan hayat hikayesini anlatır. Yazarın gençlik dönemi 1. Dünya Savaşı sonlarına rastlar. Cevat Şakir Kabaağaçlı, memleketi olan İstanbul'da bir dergide yazarlık yapmaktadır. İstanbul savaş esnasında işgal edilmiştir. Savaş İzmir'in alınmasıyla sona erer. Memlekette şenlik havası mevcuttur.

Kabaağaçlı'nın kader arkadaşı M. Zekeriya, Ankara Matbuat Umum Müdürlüğü'ndeki vazifesinden ayrılarak İstanbul'a taşınmıştır. Yunus Nadi Bey'in çıkardığı iki derginin yazarlığını yapmaktadır. Sedat Simavi iki yazarı tanıştırır. Kabaağaçlı yazarlığa ek olarak kapak boyamaları ve resimler yapmaktadır. Aynı zamanda çeviriler yaparak hayatını idame ettirmektedir. Aniden Üsküdar Karakol'undan istendiğinin haberini alır. Ne kadar uğraşsa da neden karakola istendiği ile alakalı bilgi alamaz. Derken, İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilir.

Kabaağaçlı yazar arkadaşı M. Zekeriya ile trenle yargılamanın gerçekleştirileceği mahkemeye doğru yola çıkacaktır. Yataklı bir trenle zorunlu yolculukları başlar. Cevat Şakir hala neden dolayı yargılandığının farkında değildir. En sonunda asker kaçakları ile alakalı bir haberden dolayı olduğunu öğrenir. Yazısı esasen bir gazeteci için çok da muhalif derecede değildir, fakat zamanlama olarak hassas bir döneme denk gelmiştir. Aynı şekilde Zekeriya'nın da bir yazısı Şeyh Said'in Kürt İsyanı hadisesinde tepki doğurmuştur. Cevat Şakir ve Zekeriya'nın benzer suçlardan hüküm giyecekleri ilk yer Ankara Cebeci Hapishanesidir. Ancak, cezaevindeki koşullar mekanın fiziksel sıkıntıları haricinde Cevat Şakir'in zihninde tasavvur ettiği gibi değildir. Yoğun bir baskı altına alınmazlar. İlk cezaevi günlerinin akabinde İstiklal Mahkemesinde yargılanmaları başlar. Mahkeme Kurulunda o dönem herkes tarafından bilinen meşhur "Dört Aliler" vardır. Afyon Ali Bey, Kılıç Ali Bey, Necip Ali Bey hemen yargılamaya başlarlar. Yargılanma devam ederken Cevat ve Zekeriya'nın ortak arkadaşları Nebizade Hamdi onlara garip bir müjde verir. İki yazar da idam cezasına çarptırılacaktır, fakat kesinlikle asılmayacaklardır. Bu haber ikisi için de bir rahatlama değil, çoğunlukla bir belirsizliktir.

Mahkeme nihayet son kararını vermiş, Zekeriya ve Cevat Şakir için muamma son bulmuştur. Her iki yazar da üç yıl süre ile kalebentlik cezasına çarptırılır. Cevat'in sürgün gideceği yerin adı Bodrum'dur. Daha önceden kendisinin bildiği bu fena isimli yerin bir zindan gibi tasvir edildiğidir. Ankara'dan Bodrum'a gitmeden önce Haymana Ovası'na akabinde İzmir'e giderler, ardından Aydın Vilayeti'ne geçerler. Aylar süren zorunlu seyahat neticesinde iyiden iyiye merak ettiği Bodrum'a varırlar. Cevat bu ilçeyi ilk gördüğünde sonsuz maviliğin tesiri altında kaldığını anlar. Zihinlerde yer eden "Bodrum" cümlesi ile bu güzel ilçenin ilgisi yoktur. Üstelik vardığında umulmadık hadiseler yaşar. İlk önce Kaymakam Bey'in kendisini görmek istediğinin haberini alır. Ardından Valilik tarafından özel izinle tüm kentte özgürce dolaşabileceğini öğrenir. Kaymakam kendisini bizzat gezdirir, malumat verir. Hatta ev kiralamasında yardımcı olur.

Bodrum'da ilk günleri daha ziyade gözlem ile geçer. Yerli halkı denizciler oluşturmaktadır. Onların hayatları ve yaşam tarzları, kendisinin alıştığı düzene uzaktır. Her gün tüm kenti bir uçtan diğer uca gezmeye başlar. Kısa sürede tüm yerel halkı tanır, denizcilerle sıklıkla vakit geçirir. Şafaktan evvel kalkmayı, limana gitmeyi ve karides taramayı alışkanlık haline getirmiştir.

Cevat Şakir'in dışardan bakıldığında "sürgün" ama aslen "mutlu" hayatı dolu dolu geçmektedir. O, aslında buradaki tüm güzelliklerin tarihi ve felsefik yönlerine de hakimdir. Örneğin "Bardakçı Koyu" bölge halkı için cennetten bir parçadır. Bu durum Cevat Şakir için de geçerlidir ancak Bardakçı Koyu, Salmakis'tir, Tanrı Hermes ile Sevgi Tanrıçası Afrodite'nin oğlu Hermafroditos'dur. Cevat Şakir, bir yazar gözüyle rutin güzelliği tarihi bilgi ile yoğurur. Kara ve deniz parçalarını daha da anlamlandırır.

Zaman içinde Cevat Şakir hem iyi bir denizci olur, hem de tarıma ilgi duyar. Genel tarım ve özellikle güney kıyılarında tarım için lüzumlu ne kadar kitap varsa İstanbul'dan temin eder. Detaylı araştırmalar yapar. Tohumları tek tek inceler. Büyümelerini, yeşermelerini analiz eder. Zaman içinde yüzlerce saksısı, ağaçları olur. Bodrum ve bölgesine onsekiz kadar turuncgil çeşidi getirtir. Zaman içinde Bodrum turuncgil de tanınan bir merkez haline gelir. Ancak halen tatmin olmamıştır, çünkü

Cevat Şakir için en önemli turunçgil o döneme kadar yurtda bilinmeyen greyfurttur. Yazar, uğraşlarının neticesini almış ve tohumunu getirdiği meyveyi yurda tanıtmış ve öğretmiştir.

Bodrum'da Halikarnas Balıkcısı ismiyle hayatına botanik, yazarlık ve denizcilik ile geçiren Cevat Şakir ve ailesi için Halikarnas'tan ayrılma zamanı gelmiştir. Hem İstiklal Mahkemesi cezasının geri kalan kısmının İstanbul'da geçirilmesini hükmetmiş, hem de çocukların zorunlu ihtiyaçları yazarı istemeden geldiği bu kentten, gene istemeden gitmeye mecbur etmektedir. O'nun diktiği ağaçlar artık boyunu geçmiş, Bodrum yeni birçok türe kavuşmuştur.

Tema

Aidiyet Duygusu Kişiler aidiyet hissettikleri yerlerde mutlu ve huzurlu olurlar.

Kişiler

Cevat Şakir Kabaağaçlı Dönemin meşhur gazete ve mecmualarında yazarlık, kapak tasarımı yapan bir yazardır. Oldukça iyi bir tahsil almıştır ve birkaç dili tercüme yapacak kadar ileri düzeyde bilmektedir. Yazdığı bir yazı nedeniyle hüküm giyer. İdam cezasına çarptırılacağı düşünülürken Bodrum'a kalebentliğe sürülür. Cevat Şakir için Bodrum bir sürgün olmayacak, hayatının en verimli ve mutlu yıllarını geçirdiği bir dönem olacaktır.

Sedat Simavi Cevat Şakir'in çalıştığı ve kapak resmi yaptığı derginin sahibidir. Çoğunlukla Cevat Şakir'in yazılarından çekinir, tüm sorumluluğu üzerine alması koşuluyla yayımlar.

Sabri Ethem Dergah isimli gazeteyi çıkaranlardan biri.

Karaosmanoğlu Fevzi Lütfü Bey Dergah isimli gazeteyi çıkaranlardan biri

Ali Kemal Kökleri saraya ve işgal kuvvetlerine uzanan güçlü iş adamı.

Cafer Tayyar Bey Kabaağaçlı Ailesi'nin Şemsipaşa'daki komşuları.

M. Zekeriya Ankara'da eski vakitte Matbuat Müdürlüğü yapmıştır. Siyasi görüş olarak Cevat Şakir ile taban tabana zıt fikirleri vardır. Ancak ortak hüküm yerler. Birbirlerini çok sevip, dostluk kurarlar.

Afyon Ali Bey İstiklal Mahkemeleri yargıçlarındandır.

Kılıç Ali Bey Mahkemeleri yargıçlarındandır.

Necip Ali Bey Mahkemeleri yargıçlarındandır.

Ayı Mahmut Cevat Şakir'in arkadaşı otobüs şoförü.

Hüseyin Cahit Cevat Şakir'den evvel mahkemede yargılanan ve arabayla uçuruma yuvarlanan arkadaşı.

Mustafa Bodrum'da hem kahvecilik hem de postacılık yapan adam.

ANA KARAKTERLER

Cevat Şakir Kabaağaçlı (Açık)

Karakter Cevat Şakir tahsilli bir ailede yetişmiş, iyi eğitim almış bir genç adamdı. Gazetecilik yaptığı esnada yazdığı bir yazıdan dolayı İstiklal Mahkemesinde yargılanarak Bodrum'da kalebentliğe mahkum edildi. Cevat Şakir, ilk defa gördüğü ve merak duyduğu Bodrum'da yaşamaya başladığında anladı ki, o rutin hayattan sıkılan, değişken tabiatlı, özgürlüğüne aşırı derecede önem veren, dürüst yapıda bir adamdı. Zor şartlar altında dahi dürüstlüğünden ve düşünceli yapısından taviz vermedi. Hatta, bazı çıkmazların kişiyi ateş gibi dirayetli hale getirdiğinin idrakına vardı.

Aktiviteler Cevat Şakir'in İstanbul yılları olabildiğince monoton geçiyordu. Her sabah işine gider- gelir, ara sıra şehirde dolaşmaya çıkardı. Farklı camilerde namaz kılar, yazılar yazar, resim yapar ve farklı dilden çeviriler hazırlardı. İstanbul Ticaret Okulu'nda İngilizce dil dersleri verirdi. Hüküm giymesinin ardından ise hayatında radikal bir değişiklik oldu. İlk önce kendisi için suzun bir yolculuk dönemi

başladı. Bodrum'a vardığındaysa yaşamı tamamen değişti. Deniz, balık tutmak kendisi için vazgeçilmez bir aktivite haline geldi. İkinci büyük merakı ise botanikti. Türleri tohumdan yetiştirir. Tohumların ağaca varan öyküsünü gözlemlerdi. Bodrum ve çevresinde mevcut olmayan fakat yöre iklimi için uygun türlerin araştırmalarını yapar, imkanları nispetinde getirir ve yetiştirirdi.

ÖRNEK ANILAR

Meraklı Cevat Şakir için Bodrum bir gizem kentiydi. Cümle olarak pek iç açıcı olmayan Bodrum' a daha önce hiç gitmemişti. Hayatının geri kalan büyük bir bölümünü geçireceği bu kente karşı müthiş bir merak duyuyordu. "O sırada büyük merakım Bodrum'un nasıl bir yer olduğunu öğrenmekti. Nereye varmış, kime sormuşsam orası hakkında sağlam bilgi edinememişim. Hiçbir yerde ilaç için olsun, bir tek Bodrumluya raslamamıştım."

Değişken Cevat Şakir için İstanbul'da yaşamak, rutin olarak hergün hep aynı şeyler ile meşgul olmak sıkıcıydı. O yaşadığı hayatın artık kendisine haz vermediğinin farkında olsa da, o sıra da değiştirebilecek durumda değildi. "Sonra bana ağır gelen bir şey varsa, o da Frenklerin *routine* dedikleri şeydi. Her gün aynı saatte işe git! Yolda belirli dükkanlardan sigara, kibrit al. Üsküdar'dan belirli vapura bin. Köprü'de tramvayı bekle. Tramvayı boş bulursan bin! Ayakta duracak kadar yer yoksa, daha sonra gelecek tramvayı bekle. Rastladığın şu ya da bu insana havadan, palamut fiyatından söz et. Her gün aynı idarehanenin aynı küflü havasını kokla! Aynı masaya otur, eş dost, 'Amma da yakıştın!' desin. Aynı işi gör! Ha yağmur ha çamur; ya da günlük güneşlik, aynı saatte deliğe dalan karınca gibi aynı Tünel'e gir! Aynı Beyoğlu'na ya da aynı Galata'ya in çık."

Dirayetli Hayatında yaşadığı sıkıntılar, kendi iradesi haricinde sürüklendiği olaylara karşı, Cevat Şakir fark etti ki, insanda garip bir dirayet duygusu meydana geliyor. Sıkıntılar, bunalımlar ve üzüntüler bile kişiyi bir yere kadar etkiliyor. "Çok tuhafır, fakat insanın üzülmeye yeteneğinin bir sınırı vardır. Belki de büyük kederler, bir taraftan insanı acıtırken, bir taraftan da duygularını uyulturuyordu, ateş bile insanı bir sınıra dek yakar, o sınırı aşan ateş – şu beyaz ateş dedikleri – artık insanı yakmaz. İnsanın üzülmeye yeteneğinin sınırı aşıldı mıydı, ne eklenirse eklensin artık koymuyordu, vız geliyordu."

Dürüst Mahkeme huzurunda bir suçludan her daim beklenen, ne olursa olsun suçunu inkar etmek, belki başkasına yüklemektir. Fakat Cevat Şakir bunu yapabilecek karakterde bir insan değildi. "Ne var ki artık mahkeme huzurunda, 'Amanın! Bu sözleri ben yazmadım, şu yazdı, bu yazdı!' diyerek çirpınmak pek ağırıma giderdi. Zaten olmuştur olacak, kırılmıştı nacak. 'Ben yazdım!' dedim vesselam."

Bıkkın Cevat Şakir Üsküdar Karakolu'na götürülmesinin akabinde güçlkle suçunu ve neden yargılanacağını öğreniyordu. Artık kendisinde savunmasını dikkatli bir şekilde yapacak gücü bulamıyor, bıkkınlıkla hareket ediyordu. "Mahkeme hüküm vermek üzere bizi dışarı çıkarttırdı. Dışarıya çıktık, kapının arkasında bir köşede bekletildik. Odanın içinde kısa süren fiskoslar oldu. Orda beklerken meraktan yüreğimin güm güm çarptığını sanacaksınız. Daha önce çevremden kopartılırken yüreğim fena fena çarpmıştı. Fakat şimdi yorgundum. Ne yaparlarsa yapsınlar diyordum. Evet, haksızlıktı. Ama o zamana kadar sanki haksızlık çekmemiş miydim?"

Kuşkucu Mahkeme süresindeki belirsizlik, yargılamanın neticesinin belli olmaması Cevat Şakir'i kuşkucu bir adam haline getirmişti. Özellikle arkadaşı Hüseyin Cahit'in durumu kendisini iyice kaygılandırıyor. "elimdeki evrakın üzerinde yazılanlardan kuşkulandırmaya başladım. Acaba beni yatıştırmak ve kandırmak için mi bu kağıt elime tutuşturulmuştu? Bizden önce mahkum olan ve sürgün yerine gönderilen Hüseyin Cahit arabasıyla bir uçurumdan aşağıya yuvarlanmıştı. Bunun bir kaza mı, kasıt mı olduğu pek belli olmamıştı. Üstadın ölümden kurtulabilmesi adeta mucize olmuştu. Aynı oyunun bana da oynanabileceğini ister istemez düşündüğüm için, bütün yol boyunca gözlerimi sözümona muhafaza memur jandarmaların silahlarından bir türlü ayıramıyordum."

Özgürlüğüne Düşkün Cevat Şakir özgürlüğüne düşkün karakteri olan bir insandı. Cezaevindeyken bile özgür canlıları hayranlıkla izlerdi. "Avluda bazen yalnız başıma gezerken havada uçan kırlangıçları seyretmek hoşuma giderdi. Hele gruptaki güneşe karşı kızıl zemin üzerinde uçuşan siyah noktacıklar, doğu yönünde ise menekşe bir gök üstünde kıvılcımlar gibi kırmızı noktalar olurlardı. O uzun ötüşlerinde özgürlüğün çağrısı vardı. Serbest gök onlarındı. Onların uçtuğunu gördükçe sanki onlarla birlikte ben de uçuyormuş gibi olurdu da, içimde bir ferahlık duyardım."

Düşünceli Bodrum'a doğru uzun bir yolculuk halindeyken Cevat Şakir Aydın'da mola verir. Ne zamandır yaşadığı zor koşullar neticesinde saç sakal traşına özen gösterememiş, oldukça bakımsız bir vaziyete gelmiştir. Ancak, Aydın'da bir subay kendisine çok insanca muamele eder. Berbere

gitmesi için jandarmasız izin verir. Cevat Şakir derhal bir berber bulup dükkana girer, ancak ne var ki, sıra son derece kalabalıktır. Subayın kaygılanmasını, kendisine karşı gösterdiği iyilikten pişman olmasını istemez. Traş olmaksızın geri döner. "İki berberden biri saç kesiyor, öteki traş ediyordu. Yedi sekiz kişi de sırada bekliyordu. Bu işin pek uzun süreceğini anladım. O subay bana güvenerek traş olayım diye beni serbest bırakmıştı. Orada saatlerce beklesem, belki kaçtığımdan kuşkulandır, üzülürdü. Yani adamın bana yaptığı iyiliğe karşı ben, adama üzüntü vermiş olacaktım. Sıra beklemekten vazgeçtim ve kalkıp jandarma dairesine döndüm. Subay, beni görünce, traş olmayarak döndüğüme şaştı. Başka bir berbere gidip traş olmam için ısrar etti."